

Przemiany w handlu zagranicznym Polski produktami zbożowymi i zwierzęcymi w latach 1992–1998

Wprowadzenie

Urynkowanie gospodarki i demonopolizacja handlu zagranicznego przyczyniły się do istotnych zmian zarówno wielkości, jak i struktury obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi. Sytuację w handlu zagranicznym kształtuje wiele czynników, takich jak: krajowe podaż i popyt, zmiany cen na rynku światowym, polityka kursu walutowego, stosowane przez kraje regulacje importu i eksportu, zmienność koniunktury gospodarczej w Niemczech, kryzys w Rosji oraz coraz większe znaczenie konkurencji międzynarodowej.

Powyższe czynniki miały istotny wpływ na wyniki ekonomiczne całego handlu zagranicznego, w tym także produktami rolno-spożywczymi.

Polska miała w latach 1986–1991 dodatni bilans w handlu artykułami rolno-spożywczymi, natomiast od 1992 r. saldo jest ujemne. Najwyższe ujemne saldo obrotów tymi produktami wynosiło 1242 mln USD w 1996 r. i 716 mln USD w 1998 r.

Powyższe dane wskazują na niską konkurencyjność naszego eksportu oraz nadmierny napływ towarów z zagranicy.

Celem opracowania jest przedstawienie przyczyn utrzymywania się ujemnego salda obrotów produktami rolno-spożywczymi oraz dokonanie analizy zmian w eksporcie i imporcie zbóż i produktów pochodzenia zwierzęcego w latach 1992–1998.

Tendencje zmian w imporcie i eksporcie zbóż oraz ich przetworów

W handlu zagranicznym ziarnem i produktami jego przetwórstwa Polska jest importerem netto. W latach 1992–1998 deficyt w handlu tymi produktami wahał się od 43,6 do 698,1 mln USD. Na poziom deficytu decydujący wpływ miała

wielkość importu ziarna zbóż. W 1998 r. import zbóż wynosił 1377 tys. ton. W porównaniu z rokiem 1992 był o 42% wyższy, natomiast w stosunku do roku 1996 był o 63% niższy. W strukturze importu dominowała pszenica (48%), następnie kukurydza (30%) i jęczmień (14%) (tab. 1).

Tabela 1

Import zbóż i produktów zbożowych w tys. ton i mln USD

Rodzaj produktu	1992	1994	1996	1998
Pszenica (tys. ton)	553	208	2187	662
Żyto	190	5	126	32
Jęczmień	53	101	696	187
Kukurydza	116	93	609	409
Pozostałe	58	67	100	87
Ziarno zbóż razem	970	474	3718	1377
Produkty zbożowe razem	181	103	191	205
Zboża i produkty zbożowe razem				
– w tys. ton	1151	577	3909	1582
– w mln USD	172,1	102,4	820,6	285,2
Udział zbóż w imporcie rolno- -spożywczym w %	7,7	4,3	20,4	7,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych Handlu Zagranicznego GUS 1993–1998.

W analizowanych latach utrzymywała się tendencja wzrostu importu ziarna zbóż z równoczesnym zwiększeniem się krajowej produkcji zbóż. Szczególnie wysoki import zbóż miał miejsce w 1996 r., w którym krajowe zbiory zbóż były niższe niż w 1995 r. To spowodowało wzrost cen zbóż na rynku krajowym ponad ceny w obrotach międzynarodowych oraz napływ zboża głównie z krajów CEFTA.

Od roku 1994 systematycznie zwiększa się także import przetworów zbożowych, głównie słodu, mąki, kasz, pieczywa.

W zakresie eksportu zbóż możemy odnotować tylko znikome efekty, głównie ze względu na ich niską jakość i małą konkurencyjność cenową (tab. 2).

W analizowanych latach zaznaczył się natomiast stopniowy wzrost eksportu przetworów zbożowych, głównie makaronów i pieczywa, którego wartość w 1998 r. przekroczyła kwotę 87 mln USD.

Z porównania wartości eksportu i importu wynika, że ujemne saldo obrotów ziarnem zbóż było w latach 1996–1998 większe niż w okresie 1992–1994.

Również ujemne saldo obrotów utrzymuje się w handlu produktami przemiału zbóż, natomiast niewielkie dodatnie saldo występuje w produktach zbożowych wysoko przetworzonych.

Tabela 2
Eksport zbóż i produktów zbożowych

Rodzaj produktu	1993	1994	1996	1998
Pszenvica (tys. ton)	1,2	0,5	22,0	0,3
Żyto	0,1	0,4	21,0	0,2
Jęczmień	–	–	–	2,2
Pozostałe	0,4	1,5	9,0	12,3
Ziarno zbóż razem	1,7	2,4	52,0	15,0
Produkty zbożowe razem	3,3	33,4	96,0	71,0
Zboża i produkty zbożowe razem				
– w tys. ton	5,0	36,0	148,0	86,0
– w mln zł	7,3	44,5	122,5	92,4
Udział zbóż w eksporcie rolno- -spożywczym w %	0,4	2,1	4,4	2,9

Źródło: Jak w tabeli 1.

Rozwój handlu zagranicznego produktami zwierzęcymi

W latach 90. w Polsce nastąpiły istotne zmiany w eksporcie i imporcie produktów pochodzenia zwierzęcego, na które wpływ miały takie czynniki, jak:

- przekształcenia strukturalne w przemyśle mięsny;
- wejście w życie Umowy o stowarzyszeniu Polski z UE oraz postanowień WTO;
- wysokie koszty produkcji polskich towarów;
- brak promocji eksportu i zorganizowania się polskich eksporterów;
- znacznie większa konkurencja na rynku UE i rynkach wschodnich.

W badanym okresie utrzymywała się rosnąca tendencja zarówno eksportu jak i importu produktów pochodzenia zwierzęcego. Wartość eksportu tych produktów wzrosła ogółem o prawie 70%, a importu o 66%. Wyższe tempo wzrostu eksportu pozwoliło osiągnąć dodatnie saldo obrotów, które wzrosło z 299,9 do 526,5 mln USD.

Łączny udział produktów zwierzęcych w całym eksporcie rolno-spożywczym stanowił w 1992 r. 36%, a w 1997 r. 38%, w imporcie zaś odpowiednio: 21,7 i 14,8%.

Najważniejszą pozycję w strukturze eksportu produktów pochodzenia zwierzęcego zajmuje mięso i jego przetwory, których udział wzrósł z 27,6% w 1992 r. do 43,2% w 1997 r. (tab. 4).

Równocześnie nastąpiło znaczne zmniejszenie udziału eksportu zwierząt żywych i mleka oraz zwiększenie eksportu pozostałych produktów.

Tabela 3

Dynamika eksportu i importu produktów pochodzenia zwierzęcego

Wyszczególnienie	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Eksport (w mln USD)	778,9	677,2	782,0	989,7	1119,3	1321,7
Dynamika eksportu (rok poprzedni = 100)	74,1	86,9	115,5	126,6	113,1	118,1
Eksport na 1 mieszkańca w USD	20,3	17,6	20,3	25,6	29,0	34,2
Import (w mln USD)	479,0	490,1	628,2	574,9	740,3	795,2
Dynamika importu (rok poprzedni = 100)	102,5	102,3	128,2	91,5	128,8	107,4
Import na 1 mieszkańca w USD	12,5	12,7	16,3	14,9	19,2	20,6
Saldo obrotów (w mln USD)	299,9	187,1	153,8	414,8	379,0	526,5

Źródło: Jak w tabeli 1.

Tabela 4

Struktura wartości eksportu i importu produktów pochodzenia zwierzęcego

Wyszczególnienie	Eksport (w %)		Import (w %)	
	1992	1997	1992	1997
Zwierzęta żywe	29,4	12,4	8,6	5,6
w tym:				
• konie	15,4	5,4	0,1	0,2
• drób	0,1	0,1	2,4	3,9
• bydło	8,3	5,5	5,4	1,1
Mięso i jego przetwory	27,6	43,2	28,0	22,9
w tym:				
• wołowe	3,1	2,1	6,5	1,4
• wieprzowe	0,8	4,5	10,0	7,6
• drobiowe	8,9	6,3	9,2	7,5
• kiełbasy i konserwy	7,8	25,3	1,7	2,8
Mleko i jego przetwory	26,5	20,1	20,0	8,2
w tym:				
• sery	1,2	4,7	8,0	2,9
• mleko	24,8	14,1	5,0	2,8
• masło	0,1	0,5	7,0	1,0
Pozostałe produkty	16,5	24,3	43,4	63,3

Źródło: Jak w tabeli 1.

W strukturze eksportu zwierząt żywych w 1992 r. dominowały konie, a w 1997 r. bydło. W badanym okresie eksport koni zmniejszył się z 72,6 do 45,3 tys. ton. Coraz większym konkurentem Polski w sprzedaży koni stają się Rumunia i Litwa. W 1997 r. ponad 84% koni wyeksportowano do Włoch.

W strukturze eksportu żywca wołowego przeważała sprzedaż cieląt, rasowych jałówek oraz bydła opasowego. Również ponad 80% tego eksportu trafiło do Włoch.

W analizowanym okresie eksport bydła zmniejszył się z 54,2 do 46,4 tys. ton, a owiec i kóz z 31,4 do 4,5 tys. ton.

W strukturze importu żywych zwierząt pierwsze miejsce zajmował drób, stanowiąc 72%, natomiast na drugim miejscu były zarodowe jałówki. Jałówki sprowadzono głównie z Holandii, Francji i Niemiec. Do roku 1994 w imporcie bydła żywego dominowały Litwa i Białoruś, a od 1995 r. kraje UE.

W imporcie drobiu żywego dominowały Niemcy, Francja i Holandia. Udział tych krajów w imporcie drobiu w 1997 r. wynosił 71%.

Zmiany wielkości eksportu i importu mięsa oraz produktów zwierzęcych

Ważną pozycję w obrotach towarami rolno-spożywczymi zajmuje eksport mięsa i jego przetworów. W latach 1992–1997 wartość eksportu mięsa i jego przetworów wzrosła o 165%, osiągając w 1997 r. poziom 570,9 mln USD. Kształtowanie się wielkości eksportu i importu najważniejszych produktów pochodzenia zwierzęcego przedstawia tabela 5.

Udział wołowiny w eksporcie mięsa nie był wysoki w latach 1992–1996, głównie ze względu na małą konkurencyjność cenową z wysoko subsydiowaną wołowiną UE na rynku rosyjskim. Dopiero wzrost popytu ze strony krajów Europy Środkowej i obniżenie stanu zapasów w UE spowodowały, że poziom eksportu wołowiny zwiększył się do 62,5 tys. ton w 1998 r.

Mięso wieprzowe w 1994 r. nie odgrywało znacznej roli w eksporcie mięsa, głównie ze względu na wysokie jego ceny na rynku krajowym. Dopiero od 1995 r. rośnie eksport mięsa wieprzowego, zarówno w ujęciu wartościowym, jak i ilościowym. Wzrost eksportu wieprzowiny był wynikiem zmniejszania jej zapasów przez ARR oraz wzrostu popytu zarówno w krajach UE, jak i w Rosji, głównie ze względu na chorobę bydła.

Eksport mięsa drobiowego zmniejszył się w początkowych latach urynkwienia gospodarki, głównie ze względu na konkurencję rynku krajowego, następnie był stabilny w latach 1992–1994, oraz zwiększył się w latach 1995–1998.

Na rynku UE najbardziej stabilną pozycję zajmuje eksport mięsa królików i dziczyzny oraz mięso końskie.

Tabela 5

Wielkość eksportu i importu mięsa oraz produktów pochodzenia zwierzęcego (w tys. ton)

Rodzaj produktu	Eksport			Import		
	1992	1994	1998*	1992	1994	1998*
Mięso: wołowe	9,5	3,9	62,5	33,3	17,8	7,1
wieprzowe	1,5	0,7	16,1	29,5	97,4	56,6
drobiowe	14,6	14,8	48,7	55,8	61,2	51,1
Kiełbasy	1,5	17,9	129,5	1,7	0,5	1,8
Przetwory i konserwy						
z mięsa	18,8	21,5	40,5	3,0	1,2	8,0
Sery i twarogi	4,5	17,3	26,2	15,0	7,1	8,3
Masło	1,3	8,0	3,0	17,2	3,0	4,9
Mleko i śmietana	130,4	117,7	120,5	9,2	13,6	10,9
Przetwory mleczne	1,3	2,2	11,2	11,3	6,2	9,3

* dla mleka i jego przetworów dane z 1997 r.

Źródło: Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Wyd. IERiGŻ, Warszawa 1998.

W analizowanych latach zmieniła się struktura towarowa eksportowanych przetworów mięsnych, w miejsce bowiem eksportowanych szynek weszły kiełbasy, konserwy i inne przetwory mięsne. Eksport tych produktów osiągnął bardzo wysoką dynamikę, zwłaszcza w roku 1997. Zadecydował o tym głównie rynek rosyjski, gdyż w tym asortymencie rynek UE nie odgrywał większej roli.

Import mięsa, podobnie jak eksport mięsa i jego przetworów, zajmuje ważną pozycję w strukturze obrotów produktami rolno-spożywczymi. O wielkości importu decydowały takie czynniki, jak: wahania w krajowej produkcji mięsa, poziom cen mięsa w kraju i cen w imporcie, rachunek opłacalności importu mięsa prowadzonego przez prywatnych importerów oraz kwoty minimalnego dostępu do rynku UE.

W strukturze importu mięsa dominowała wieprzowina i drób. W badanym okresie import mięsa wieprzowego zwiększył się o 27 tys. ton, natomiast wołowego zmniejszył się o 26 tys. ton. Spadek importu wołowiny był związany z podniesieniem ceny na wołowinę w UE, głównie ze względu na zmniejszenie subsydiów do eksportu mięsa wołowego i utrzymanie znacznie wyższych opłat taryfowych w porównaniu z wieprzowiną.

Polska od 1992 r. stała się dużym importerem netto, nie tylko mięsa wieprzowego, ale także mięsa drobiowego.

Import mięsa drobiowego osiągnął najwyższy poziom 74 tys. ton w 1993 r. Sprzyjały temu wysokie ceny drobiu na rynku krajowym i słaba ochrona celna. W następnych latach import mięsa drobiowego, w którym 77% stanowiły kurczaki zmniejszył się do poziomu 51 tys. ton, głównie wskutek wprowadzenia

opłat wyrównawczych na importowany drób. Największym dostawcą drobiu na rynek polski były Stany Zjednoczone (61%).

W latach 1992–1997 utrzymywało się wysokie dodatnie saldo obrotów mlekiem i jego przetworami. Eksport mleka i jego przetworów należy do najważniejszych pozycji w całym eksporcie produktów pochodzenia zwierzęcego. Eksport tej grupy produktów zwiększył się w badanym okresie o 29%, głównie wskutek dużego eksportu sera i twarogów do krajów byłego ZSRR. W tej grupie towarów 70% stanowił eksport mleka w proszku.

W analizowanym okresie import mleka i produktów mleczarskich zmniejszył się o 32%, natomiast masła zmalał o 12,3 tys. ton, a sera i twarogów o 6,7 tys. ton. Dominującymi rynkami były w zakresie eksportu: sera – Rosja (50%), mleka w proszku – Algieria (29%) i masła – Holandia (38%), natomiast w imporcie odpowiednio: sera – Niemcy (47%), mleka w proszku – Francja (44%), i masła – Holandia (25%).

Wnioski

1. W obrotach handlowych zbożami i produktami przetwórstwa zbóż utrzymuje się przez cały badany okres saldo ujemne. Deficyt zwiększył się z 19,4 mln USD w 1992 r. do 192,8 mln USD w 1998 r. W tym okresie import zbóż zwiększył się z 951 do 1378 tys. ton. Wśród przyczyn dużego importu zbóż można wymienić: wysokie ceny zbóż na rynku krajowym, niską jakość krajowego ziarna zbóż, wahania zbiorów zbóż oraz niekorzystne warunki do produkcji w Polsce kukurydzy i pszenicy twardej.
2. W handlu zagranicznym zwierzętami żywymi utrzymuje się w badanych latach dodatnie saldo obrotów, z tendencją do jego obniżania. Udział zwierząt żywych w eksporcie produktów zwierzęcych w 1997 r. zmniejszył się do 16%, a w imporcie do 5%. Nastąpił znaczny spadek eksportu koni i owiec oraz wzrost eksportu bydła żywego. Rośnie import drobiu, który stanowił 72% wartości importu zwierząt żywych.
3. W badanych latach udział mięsa i jego przetworów w eksporcie produktów pochodzenia zwierzęcego wzrósł z 26 do 43%, natomiast zmalał w imporcie z 28 do 23%. W strukturze eksportu mięsa i jego przetworów dominowały kiełbasy oraz konserwy i przetwory mięsne. W imporcie nastąpił znaczny spadek udziału wołowiny oraz zwiększenie udziału mięsa wieprzowego i drobiowego. Saldo obrotów mięsem i jego przetworami wykazywało w całym okresie wartość dodatnią ze znaczną tendencją wzrostową.
4. W badanym okresie w handlu mlekiem i jego przetworami utrzymywało się wysokie dodatnie saldo obrotów, które zwiększyło się prawie dwukrotnie. Głównym produktem w eksporcie tej grupy było mleko w proszku.

W analizowanych latach eksport mleka zmniejszył się, zarówno w ujęciu ilościowym, jak i wartościowym. Drugim produktem eksportowym były sery i twarogi, których eksport zwiększył się z 4,5 tys. ton w 1992 r. do 26,2 tys. ton w 1997 r. i dzięki temu Polska stała się od 1994 r. eksporterem netto serów i twarogów.

5. Polska utrzymuje dodatnie saldo obrotów towarami pochodzenia zwierzęcego z UE i krajami byłego ZSRR, a ujemne ze Stanami Zjednoczonymi i krajami CEFTA.

Literatura

- BUDZIKOWSKI A., 1997: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*. PWE, Warszawa.
- GAWRON W. i in., 1998: *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy*. Wyd. IERiGŻ, Warszawa.
- PISKORZ W., 1998: *Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 1997 r.* Wyd. FAPA, Warszawa.
- RYCOMBEL D., DYBOWSKI G., 1999: Problemy handlu zagranicznego mięsem i żywcem. Referat na konferencję. Wyd. IERiGŻ, Warszawa.
- RĄCZKOWSKI S., 1997: *Warunki i perspektywy międzynarodowych stosunków gospodarczych w Polsce i Rosji*. Wyd. Komitet Nauk Ekonomicznych PAN, Warszawa.

Changes in Polish Foreign Trade in Cereal and Animal Products in the Years 1992–1998

Abstract

The general objective of this paper has been to present the changes in foreign trade of Poland in cereal and animal products over the years 1992–1998.

Throughout the analysed period Poland operated on foreign markets as a net importer of cereals and processed cereal products. The exceptional large import of cereals occurred in 1996.

As far as foreign trade in livestock, meat and processed meat products is concerned, since 1992 Poland has a positive balance, mainly due to favourable terms in export of cans, sausages, pork and poultry meat to former Soviet Union republics.

A positive balance was kept in trade in milk and processed milk products.

In the period under consideration, Poland was achieving a positive balance in animal product trade with the European Union countries, former Soviet Union republics, whereas the negative balance was observed in trade with the USA and the CEFTA countries.